

Lektio

Valtteri Aaltonen^a

Kauppätieteiden koulutus ja planetaarinen hyvinvointi

Väitöstilaisuuden Lectio Praecursoria Jyväskylän yliopisto 13.12.2023

Voiko mikään olla tärkeämpää kuin planetaarinen hyvinvointi – se että planeettamme monimuotoisella elämällä on kaikki hyvin?

Väitöskirjani aiheena on vastuullisuus kauppätieteiden koulutuksessa ja planetaarinen hyvinvointi tämänkin alan uutena päämääränä ja näkökulmana. Kauppätieteiden koulutuksella tarkoitan sitä kauppätieteiden kandidaatin ja -maisterin tutkintoihin tähtäävää koulutusta, jota tarjotaan kauppakorkeakouluissa eli yliopistoissa tai tiedekunnissa, joiden oppiaineita ovat muun muassa johtaminen ja organisaatiot, markkinointi, laskentatoimi, yrittäjäyys, kansainvälinen liiketoiminta, rahoitus ja taloustiede. Planetaarinen hyvinvointi¹ on käsite, joka viittaa elämän edellytysten prosesseihin ja planeetan erilaisten elämänmuotojen laajityypillisiin tarpeisiin näiden eri elämänmuotojen ja niiden asuttamien ekosysteemien keskinäisriippuvuudet huomioivalla tavalla

Väitöskirjassani esitän, että planetaariseen hyvinvointiin tähtäävä vastuullisuus kauppätieteiden koulutuksessa edellyttää autenttisuuden, organisoinnin rytmien ja prosessuaalisuuden tunnistamista ja soveltamista käytäntöön.

En ole ainoa joka puhuu vastuullisuudesta tänä päivänä. Vastuullisuudesta on puhuttu ennen aikaamme, siitä puhutaan nykypäivänä ja tullaan puhumaan aikamme jälkeenkin. Ihmiskunnan yleiset toimintaperiaatteet luonnon, ihmisyyshyönteisten ja -yksilöiden moninaisuuden ja erilaisten tarpeiden suhteen ovat olleet vastuuttomia. Tänä syksynä on kuultu, että planeettamme ilmasto lämpenee väistämättä enemmän kuin 1,5 celsiusastetta, eli vaikuttaa siltä, että Pariisin ilmastopöytäkirja ei onnistu tavoitteessaan. Yhtä lailla on kuultu, että kuusi planetaarista rajaa on ylitetty. Planetaariset rajat ovat raja-arvoja, jotka määrittelevät ihmiskunnalle turvallista toiminta-alueita Maa-planeetan biologisten ja fyysikaalisten järjestelmien puitteissa. Näistä yhä epävakammista ajoista on kuitenkin varoiteltu jo vuosikymmeniä.

1900-luvun loppupuolella vastuullisemman ja kestävämmän yhteiskunnan ja elämäntavan lippulaivaksi nousi Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yhteydessä luotu lähestymistapa, jota

^a Ekosysteemit ja ympäristö -tutkimusohjelma, Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta, Kestävyystieteiden instituutti HELSUS, Helsingin yliopisto & Resurssiväilyysohjelma JYU.Wisdom, Jyväskylän yliopisto, valtteri.aaltonen@helsinki.fi

¹ Suomessa käsitettä on kehitetty erityisesti Jyväskylän yliopistossa, ks. JYU.Wisdom community (2021).

kutsutaan kestäväksi kehitykseksi. Ajan myötä kestävä kehitys eli *sustainable development* ja toiminnan kestävyteen viittaava sana eli *sustainability* ovat yleistyneet ja muodostuneet miltei pakolliseksi osaksi erilaisten toimijoiden ja organisaatioiden strategioita ja toimintaperiaatteita. Kestävyys ja vastuullisuus ovat tulleet osaksi arkipuhetta. Ongelmamme on, että vuosikymmeniä sitten varoitteliin ”Äänettömästä keväästä” ja ”Kasvun rajoista” kun samalla öljy-yhtiöt vähät välittivät fossiilisten polttoaineiden käytön vaikutuksista ilmaston lämpenemiseen. Monet tilannetta parantavat teot ovat jääneet tekemättä, mutta puheen määrä on kasvanut. Väitöskirjatutkimukseni käsittelee tätä tematiikkaa kauppakorkeakoulujen osalta.

Reilu kymmenen vuotta sitten, kun globaalin finanssikriisin syitä ihmeteltiin, kauppakorkeakouluja ja niissä tuotettua osaamista pidettiin yhtenä syypäänä. 2010-luku oli kauppakorkeakouluille näytön paikka ja kansainväliset akkreditointitoimijat (esim. AACSB eli Association to Advance Collegiate Schools of Business ja EQUIS eli European Quality Improvement System) alkoivat korostaa vastuullisuuden ja kestävyuden merkitystä akkreditointien myöntämiskriteereissään. Akkreditoijat myöntävät akkreditointeja eli laatuleimoja arvioimalla kauppakorkeakoulujen missioiden ja strategioiden toteutumista eli sitä, kuinka väitetyt tavoitteet näkyvät muun muassa opetussuunnitelmassa ja koulun henkilöstön tutkimustyössä. YK:n vastuullisen johtamiskoulutuksen periaatteet eli PRME (Principles for Responsible Management Education) lanseerattiin vuonna 2007. Tätä viitekehystä on hyödynnetty vastuullisuusteeman lisäksi akkreditointihakemusten liitteenä.

Tutkimukseni ensimmäiset vuodet haastattelin ihmisiä, jotka olivat olleet mukana vastuullisuus- ja kestävyysteemaisten kauppatieteiden opetuksessa tai hallinnossa. Aluksi minulla oli epätarkka käsitys siitä mitä tarkalleen tulisin kertomaan väitöskirjassani, mutta haastattelujen kautta ja perehtymällä kirjallisuuteen tutustuin inspiroiviin ja huolestuttaviin tarinaihin todellisuudesta ja vastuullisuudesta kauppatieteiden koulutuksessa viimeisten vuosikymmenien aikana.

Lopulta minulle kirkastui ajatus, että artikkelipohjainen väitöstutkimukseni keskittyisi ainakin ilmiön historiallisen kehityksen ja ilmiön nykytilan tarkasteluun hyödyntäen laadullista haastatteluaineistoa ja kauppakorkeakoulujen avoimesti saatavilla olevia opinto-oppaita.

Ensimmäisessä artikkelissa kuvaan vastuullisen kauppatieteiden koulutuksen ilmiön kehitystä Suomessa autenttisen ja arvovaltapohjaisen muutoksen kautta. Toisessa artikkelissa tarkastelen vastuullisen kauppatieteiden koulutuksen organisointia enemmän nykyhetkessä tunnistaen organisoinnin lineaarisia ja syklisiä rytmejä. Kolmas artikkeli muotoutui kritiikiksi ja eräänlaiseksi monitieteiseksi pamfletiksi, joka tarjoaa näkymiä yli koulutuksen alan kestävyden ja vastuullisuuden kohti planetaarista hyvinvointia.

Kun punoin väitöskirjan artikkeleiden lankoja yhteen, havaitsin, että kaikki sen osat puhuivat epäsuorasti prosessuaalisuudesta – siitä, että olemassaolo on pohjimmiltaan kehityskaari, prosessi. Väitöskirjassani puhun prosessuaalisuudesta, autenttisuudesta ja organisoinnin rytmeistä, jotka voivat viedä kohti planetaarista hyvinvointia. Kaikki nämä teemat kommentoivat myös osaltaan sitä, että pelkät sanat eivät riitä.

Autenttisuus viittaa aitona pidettyyn, paikalliseen ja olosuhteiden kannalta luontaiseen toimintaan. Organisaatiotyyppin tai toiminnan kannalta oikein tekeminen, yhteys ympäröivään yhteiskuntaan, yhteys sanojen ja tekojen välillä sekä yhteys toiminnan ja ajan välillä voivat kaikki tehdä toimijaa autenttiseksi. Vastuullisuus on autenttista, kun se viittaa johonkin todelliseen, aitoon ja tunnustettavaan toimintaan. Tutkimuksessani havaitsin, että autenttisuus ja autenttiseksi tuleminen ovat tärkeitä teemoja vastuullisen kauppatieteiden koulutuksen organisoinnissa. Yliopistoissa, joissa ympäristölaskentatoimi tai ympäristöjohtaminen syntyivät 1990-luvulla ja samat teemat korostuvat edelleen opetussuunnitelmassa ja tutkimuksessa, voidaan sanoa olevan ajan tuomaa autenttisuutta. Toisaalta akkreditoitun kauppakorkeakoulun määritelmän täyttäminen voidaan nähdä autenttisuutena, varsinkin kun arvioidaan sanojen – strategian ja mission – ja tekojen – opetussuunnitelman ja tehdyn

tutkimuksen – välistä yhdenmukaisuutta. On myös tyypillistä, että yliopistojen ja tutkimusyksiköiden on keksittävä oma, autenttinen, erikoistumisensa vastuullisuuden ja kestävyuden suhteen. Tämä liittyy ”ei täällä keksitty” -ilmiöön, eli tilanteeseen, jossa toisaalla keksittyä tai yleisesti ehdotettua ratkaisua esimerkiksi kestävyyteen ja vastuullisuuteen liittyvästä aloitteesta ei pidetä hyvänä, koska se on vierasta alkuperää. Tästäkin syystä autenttiseksi tuleminen on ratkaisevaa, ja siinä voi olla hyödyksi organisoinnin rytmien tunnistaminen.

Kun tarkastelin keräämääni haastatteluaineistoa tunnistin, että monet vastuullisen kauppatieteiden koulutuksen organisoinnin ongelmista johtuvat taipumattomista toimintatavoista ja organisaatorakenteista. Väitöskirjassani sovellan filosofi Henri Lefebvren tarkastelua yhteiskunnassa vallitsevista rytmeistä. Lefebvren mukaan lineaarinen rytmi viittaa toistoon ja muuttumattomuuteen, mikä on tyypillistä ihmislähtöisille keksinnöille ja toiminnoille. Syklinen rytmi viittaa hänen mukaansa kosmistakin kiertoa symboloivaan vaihteluun, jossa muutos on väistämätöntä ja tapahtuu vaihteittain, lopulta kuitenkin kiertäen kuin yö ja päivä tai vuodenaajat. Lefebvren mukaan lineaariset ja sykliset rytmit ovat sidoksissa toisiinsa, vaikka ovatkin luonteeltaan erilaisia.

Vastuullisen kauppatieteiden koulutuksen organisoinnissa lineaarisuus näkyy ennalta päätettyjen ja toistoa olettavien tavoitteiden toteuttamisena – esimerkiksi päämääränä tuottaa uusia julkaisuja, sisällön ollessa periaatteessa toissijaista. Myös akkreditoinneissa on lineaarinen rytmi niiden vaatiessa säännöllisiä tarkistuksia, jotta akkreditointi säilyy koululla. Raportointi ja uudelleentarkastelu voivat kuitenkin tehdä tilaa syklisille rytmeille, joille on tunnusomaista lopputuloksen avoimuus, refleksiivisyys ja vuoropuhelu. Akkreditointiprosessit ovat monessa Suomen kaupparakorkeakoulussa johtaneet keskusteluihin, joissa koulujen henkilöstö on pohtinut koulunsa strategisia tavoitteita ja niiden toteutumista käytännössä. Tämä on monta kertaa johtanut uuden kestävyys- tai vastuullisuusopintojakson perustamiseen.

Myös vastuullisen johtamiskoulutuksen periaatteisiin kuuluu säännöllinen raportointi koulussa tapahtuvasta toiminnasta. Raportoinnista vastaa usein käytännössä yksi henkilö, mutta raportointiin voi kutsua mukaan ihmisiä eri oppiaineista, mikä voi levittää vastuullisuusagendaa laajemmin organisaatioon.

Vertauskuvasellisesti organisoinnin lineaarinen rytmi on kuin sydämenlyönti. Se on prosessi ja jatkumo, joka on elinvoimaa, mutta jos tahti on liian kova, vertauskuva voi viitata myös stressiin ja ahdistukseen.

Syklinen rytmi on kuin syvä hengenveto. Kun vedämme syvään henkeä, pysähdymme ja kuuntelemme, kun kehomme kysyy mieleltä ”missä minä olen? Mitä olinkaan tekemässä ja miksi?” Tämän kaltainen haavoittuvuus tai herkkyyys on vahvasti ristiriidassa perinteisen asiantuntijuuden ja määrätietoisuuden kanssa, mutta syvä hengenveto ja siinä korostuva epävarmuus ja pysähtyminen voivat auttaa näkemään uusia suuntia lineaariselle rytmille. Tämä yhdistelmä sydämenlyöntejä ja syviä hengenvetoja voi olla regeneratiivinen eli uudistava, dynaamista muutosta tuottava organisoinnin mekanismi.

Väitöskirjassani tarjoan planetaarista hyvinvointia käsitteeksi, joka voi myös tuottaa syklisiä rytmiä ja uudelleentarkastelua avaten tilaa planeetan monimuotoisen elämän kannalta paremmalle tulevaisuudelle. Väitöskirjaani sisältyvä kirjan luku *Education for Planetary Well-being* syntyi koulutuksen alan monitieteisestä yhteistyöstä. Sen keskeinen viesti on dialogisuus sekä ontologisenä eli todellisuutta koskevana periaatteena että pedagogiikassa – vuoropuhelun korostuminen luokkahuoneessa ja erilaisten oppimisen teemojen äärellä. Väitämme luvussa, että dialogisuus on ratkaisevaa transformatiivisen eli muutosvoimaisen oppimisen mahdollistamisessa, mikä on välttämätöntä planeettamme tulevaisuutta varjostavien haasteiden edessä. Vaikka tiede ja kielet, joita kirjoitamme ja puhumme, ovat ihmisen keksintöjä, ihmiskeskeisyyden eli antroposentrismien kanssa on oltava varovainen. Tästä syystä ehdotammekin ihmiskunnalle uutta teoreemaa: *Vastuunkanto planetaarisesta hyvinvoinnista on ihmisyyden uusi mitta.*

Väitöskirjani kaikissa kolmessa osatutkimuksessa prosessin näkökulma on vähintään piilevänä taustalla. Tästä syystä rakensin väitöskirjan johdantoluvun kuvaamaan ja täsmentämään sitä prosessuaalista luonnetta, jota vastuullisuuden edistämisessä kauppatieteiden koulutuksessa on, ja toisaalta ilmentämään planetaarisen hyvinvoinnin tavoittelemista autenttisuuden ja organisoinnin sydämenlyöntien ja syvien hengenvetojen kaltaisten rytmien kautta.

Vaikka väitöskirjani on samaa ihmisen puhetta, johon puheenvuoron alussa viittasin kriittisesti, teemat, joista puhun suuntaavat huomiota kohti toimintaa, organisoitumista ja prosesseja, jotka näkyvät muutoksena ja havaittavana vaikutuksena.

Koko maailmankaikkeus, mukaan lukien maapallo ja sen monimuotoinen elämä, kuvastaa prosessipohjaista todellisuutta ja olemista. Vuoret, kalliot, meret, järvet ja metsät muodostuvat satojen tai tuhansien vuosien prosesseina. Hyönteiset ja niitäkin pienemmät eliöt, bakteerit ja virukset, leviävät prosessin kaltaisesti aiheuttaen paikallisia ja moniulotteisia tapahtumaketjuja. Kun antaudumme tämän olemisen ja todellisuuden perusluonteen äärelle, voimme päästä jonkin ajattoman ja elämää suuremman merkityksen lähteille.

Lopulta kuitenkin elämme Maa-nimisellä planeetalla, eivätkä elämän edellytykset suurella todennäköisyydellä täyty näin hyvin muualla maailmankaikkeudessa. Tästä syystä planetaarinen hyvinvointi tällä planeetalla on arvokkain päämäärä, mitä voimme tavoitella.

Väitöskirjani kannessa on sahakanto, jossa kasvaa kääpä. Kun kuljette vanhoissa metsissä esimerkiksi Jyväskylän yliopiston Seminaarinmäellä, kääpiä näkee siellä täällä. Kauppakorkeakoulu voi osoittaa olevansa tulevaisuuden puolella toimimalla kuten kääpä, eli toimimalla planetaarisen hyvinvoinnin mahdollistajana muuttamalla kuolevaa tai kuollutta ainesta uudeksi elämäksi. Toivon, että väitöskirjani tarjoaa inspiraatiota ja arvokkaiksi koettuja näkökulmia siihen, mikä on hyvinvoivan planeetan tulevaisuuden kannalta tarpeellista.

Lähteet

JYU.Wisdom community (2021) Planetary well-being. *Humanities and Social Sciences Communications* 8 258. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00899-3>

Väitöskirjan tiedot

Aaltonen, V. A. (2023) *Organising responsible management education: examining the processuality and possibilities towards planetary well-being*. JYU dissertations 728. University of Jyväskylä. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9853-0>